

2., doplněné vydání

Zázrak v Neratově

Josef Suchár

v rozhovoru s Tomášem Kutilem

ROZHOVORY

JOSEF SUCHÁR

V ROZHOVORU S TOMÁŠEM KUTILEM

Zázrak v Neratově

KARMELITÁNSKÉ NAKLADATELSTVÍ

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Suchár, Josef, 1958-

Zázrak v Neratově : Josef Suchár v rozhovoru s Tomášem Kutilem. – Druhé, doplněné a opravené vydání. – V Praze : Karmelitánské nakladatelství, 2022. – 221 stran. – (Rozhovory)

Vydalo Karmelitánské nakladatelství ve společnosti KatMedia, s.r.o.

ISBN 978-80-7566-282-8 (brožováno)

* 272-722.53 * 364-32-051 * 27-722.5-733 * 27-46 * 726.54:272 * 726.5 * 7.025.3/4 * 27-784 * 061.23 * 27-662:3 * 929 * (437.313) * (0:82-94) * (047.53)

– Suchár, Josef, 1958-

– Kostel Nanebevzetí Panny Marie (Neratov, Bartošovice v Orlických horách, Česko)

– katoličtí kněží – Česko – 20.-21. století

– charitativní pracovníci – Česko – 20.-21. století

– kněžství – Česko – 20.-21. století

– pastorage – Česko – 20.-21. století

– charitativní činnost – Česko – 20.-21. století

– katolické kostely – Česko

– poutní místa – Česko

– obnova a rekonstrukce památek – Česko – od 1989

– křesťanské komunity – Česko

– občanská sdružení – Česko

– křesťanství a společnost – Česko – 20.-21. století

– Neratov (Bartošovice v Orlických horách, Česko)

– autobiografické vzpomínky

– rozhovory

27 - Křesťanství. Křesťanská církev všeobecně. Eklesiologie [5]

929 - Biografie [8]

Úvodní slovo

Rád jezdím do Neratova z jihu, z české strany. Přeje-du hřeben Orlických hor a podél řeky Divoké Orlice se nořím do lesů. Zdá se, že tam už nic nemůže být, jen krásná příroda. Pak se vynoří jeden domek, za ním dru-hý, projedu zatáčkou a z lesů najednou vyroste monu-mentální průčelí barokního kostela, jaký by člověk čekal na moravském poutním místě. Ale tady, uprostřed lesů? Pokaždé mě ten pohled ohromí.

Přítom stačilo málo a neratovský kostel by už nikoho neohromoval. Maximálně na zašlých dobových foto-grafiích. Ve vesnici žilo pár posledních obyvatel, z kos-tela zbylo jen torzo určené k demolici. Život se tam vrátil maximálně s chalupáři přes léto. Díky nadšení Josefa Suchára a jeho vizím, kterými inspiroval další, se podařila neuvěřitelná proměna. Dnes je to místo, které je oblíbeným cílem mnoha lidí a dává naději i stovkám lidí s hendikepem.

Tenhle „zázrak“ se ale nerodil snadno. Podmínky pro Josefa Suchára a několik manželských párů, které s ním začaly toto místo obnovovat, byly velmi skromné. Po-stupně opravovali jeden dům po druhém i kostel a do toho se starali o první děti s postižením.

Velmi rád jsem v prvním patře neratovské fary několik dní poslouchal fascinující vyprávění Josefa Suchára. Je to příběh plný zvratů a svědectví o velkém odhodlání. Neratovský farář totiž do Orlických hor nepřišel obno-vovat kostel. Tento tajně svěcený kněz se chtěl věnovat

dětem a mladým lidem na táboře Radost nedaleko Neratova. Josef Suchár na něm prožil značnou část svého mládí a stal se knězem především proto, aby mohl pomáhat a časem nahradit jiného tajného kněze, Františka Fráňu, přezdívaného Tišek. Bez dechu jsem naslouchal vyprávění o tom, jak tento křesťanský tábor skrývali před komunisty a jak ho maskovali.

Po revoluci se Josef Suchár stal správcem několika farností v Orlických horách a nějakou dobu se staral o ně i o tábor. Brzy ale pochopil, že to nepůjde dohromady. Musel se rozhodnout. Práce s lidmi ve farnostech byla pro mladého kněze něčím novým a velmi zajímavým, s těžkým srdcem proto tábor opustil. Potkává i Neratov a rodí se ambiciózní plán obnovy tohoto poutního místa.

V prvních letech žili neratovští hodně pospolu, tvořili malou komunitu. Bylo to určitě romantické, ale i hodně těžké. Podmínky v horách jsou drsné a ne všechny projekty se podařily tak, jak byly vymyšleny. Občas chyběly peníze. Základní cíl se jim přesto dařilo naplňovat – obnovovat vesnici a poutní místo. Dělali a dělají to společně s postiženými. Ne pro ně, ale s nimi. V Neratově má každý své místo.

Tohle poutní místo je pro mě krásnou ukázkou Boží věrnosti a vedení. Jak z vyprávění několikrát vystupuje – když bylo potřeba, vždy se objevil někdo, kdo pomohl a přinesl důležitý impuls. Díky tomu má dnes Sdružení přes 250 zaměstnanců, přičemž většina z nich je s postižením. Jeho chráněné dílny jsou i v okolních vesnicích či městech. Vznikla i hospoda, pivovar, zahradnictví a připravuje se svatební sál. Do Neratova opět míří zástupy poutníků.

Jen s tím rozdílem, že zatímco v minulých staletích chodili pěšky, dnes jezdí auty, na motorkách či na kole.

Jak potvrzují respondenti v závěrečné části knihy, Josef Suchár je vizionář. Neustále přichází s novými nápady, pro které dokáže ostatní nadchnout. Ještě než jeden nápad dokončí, přichází s dalšími dvěma. Věřím, že to pro jeho okolí nemusí být vždy snadné, ale bez těchto vizionářů by takhle krásná místa nevznikla. Bez Jeana Vaniera by nebyla komunita Archa, bez bratra Rogera bychom neznali komunitu z Taizé.

Vyprávění otce Josefa a jeho vidění světa pro mě bylo hodně inspirativní. Přinutil mě se nad mnoha věcmi znovu zamyslet. Přeji si, aby jeho slova měla podobný účinek i na vás. Snad díky svému zpočátku utajovanému kněžství a práci mezi dělníky dokáže říkat věci otevřeně. Bez prázdných frází. A umí se dívat jinak, nabídnout pohled z jiné strany, z širší perspektivy. Připomíná mi v tom trochu papeže Františka. Minimálně jeho vize církve s tou Františkovou velmi souzní.

Mimochodem, už jste byli v Neratově? Podívali jste se skrze jeho prosklenou střechu na hvězdy? Potkali jste ministranty s Downovým syndromem? Nechali jste se ohromit monumentálností tamního chrámu, ve kterém neruší žádná zbytečná výzdoba a ve kterém o to více vyniká prostor pro setkání člověka s Bohem? Pokud ne, máte možnost to napravit. Neznám mnoho tak inspirativních míst, jako je tohle. Pokorně doufám, že vaše chuť k jeho návštěvě po přečtení následujících stránek vzroste.

Tomáš Kutil

TÁBORNÍKEM V UTAJENÍ

Vlevo:
Jedna z prvních fotek Josefa Suchára.
V roce 1960 vítá na svět svou malou sestřičku.

Vpravo:
U Suchárů mívali adventní Betlém,
ve kterém malý Ježíš postupně sestupoval k jesličkám.
Kdo z dětí byl ten den nejhodnější, mohl ho posunout o schod blíž.

Jak se z Josefa Suchára stal křesťan?

Moje víra vychází z naší rodiny. Byla to přirozená součást života mých rodičů, jejich životního stylu. Neprožil jsem proto žádný velký předěl, velké uvědomění si existence Boha a jeho působení v mém životě. Šlo to u mě chronologicky. Nejprve jsem ho poznával v rodině, pak i skrze různá společenství, se kterými jsme se stýkali. Formovaly mě i velké postavy tehdejší církve, se kterými jsme se potkávali. Mám na mysli pátera Stanislava Krátkého a „Tiška“ – Františka Fráňu. Oba k nám chodili. Nebo páter Ducháček, který u nás přespával, když jezdil na rekolekce. Měli jsme ho moc rádi. Můj život ovlivňovali i kněží kolem kostela sv. Tomáše v Brně, například pan profesor Nedoma nebo páter Korbella. U svých rodičů jsem odmala pozoroval, jakou k nim mají velikou úctu.

Těch společenství se účastnila celá rodina?

Ano – a nebylo to zdaleka jen o modlitbě nebo společné návštěvě kostela. Patřily k tomu nejrůznější setkávání, pamatuji si především výlety. Utkvěla mi i výuka náboženství, kterou jsme prožívali různě po bytech. Víru a takhle přátelská setkávání jsem neodděloval, tvořilo to pro mě jeden celek.

Prý vás hodně formovala i zbožnost vašeho tatínka. Pocházel ze Slovenska a měl rád i tradičnější druhy modlitby, jako například modlitbu růžence. Byl to tedy on, kdo ve vaší rodině pobízel k modlitbě?

Nejen on, i maminka. Zmiňuji to proto, že to u mužů nebývá příliš obvyklé. Většinou k modlitbě vybízejí ženy a muži se přidávají. Tatínek byl garantem, opravdu chtěl, aktivně se účastnil. Měl v sobě nádech slovenského pojetí náboženství, určité zařatosti, urputnosti. Ale

rozhodně ne fanatické. Byl to velmi otevřený člověk. A uměl opravdu dobře pracovat se skrytými strukturami církve, rád s nimi přicházel do kontaktu. V mládí chtěl být dokonce knězem. Ale touha po rodině byla nakonec silnější.

Maminka to s vírou měla tak nějak něžně maminkovsky. A to přesto, že umí být velmi racionální, je systematická a ráda pracuje s čísly. Její víra ale měla jinou barvu. Ne, že by byla jinačí, byla podobná té tatínkově, jen jinak zabarvená. Jako děti jsme tak víru vnímaly od každého z nich trochu jinak a obě tyto barvy se krásně doplňovaly a vytvářely harmonii.

Měli jste v rodině s prožíváním víry spojené nějaké rituály?

Jistě, třeba s oslavou svátku Mikuláše. Vždy k nám chodil Mikuláš, čert a anděl. Anděl byl vždycky krásný, čert zlobil, ale nad tím vším byl Mikuláš, který vše řídil. Byly jasně definované role, kam zlo může a kam už ne. Čert nám chtěl dárky vzít, ale stačilo, aby Mikuláš řekl jedno slovo a čert se stáhl. Mrzí mě, když se z toho svátku dnes někdy stává rej ožralých jedinců, kde není jasné, kdo kam patří a jakou hraje roli. I proto nejsem zastáncem Troškových pohádek, kde se z čerta dělá spravedlnost. To je špatně. Je veliký rozdíl mezi čertem z pohádky Anděl Páně a čertem v Troškově pojetí. Deformace těchto postav je nebezpečná, zvláště pro děti.

Vybavuji si krásné rituály kolem Vánoc a Velikonoc. Vždy byly spojené s biblickým příběhem a do toho zapadaly další folklorní tradice. Rád vzpomínám na Štědré večery. Nechyběla slavnostní večeře i těšení se na stromeček a na dárky. My děti jsme stromeček nikdy nestrojily, to byla doména „andílků“. Jen jsme vždy napjatě poslouchaly, zda už zazvoní a my se budeme moci

jít podívat na dárky. Tatínek neustále uměle protahoval tu vynikající večeri. My jsme z toho šileli. Takové to: „Jé, ten kapr je výborný, musím si dát ještě.“ A pak jsme musely zpívat koledy, do kterých naštěstí vstupovalo maminčino milosrdenství, že stačí jen jedna sloka, a pak už se budeme moci nahrnout ke stromečku. Vánoce mám spojené i s krásnými betlémy.

Betlémy jste si vyráběli?

Tatínek byl velmi šikovný a vyřezával i z překližky betlémy. Nejen pro nás, ale rozdával je i dalším lidem. Doma jsme vždy stavěli veliký betlém, do kterého tatínek udělal i osvětlení. Moc mě bavilo, že jsem to mohl dělat s ním, když už jsem byl větší. Natahoval jsem drátky, zapojoval svíčky nebo připojoval malé žárovičky u andílků. Tehdy nebylo snadné sehnat hezký betlém. O to víc jsem si vážil toho, že můžu s tatínkem stavět ten náš. Měli jsme i adventní betlém, ve kterém Ježíšek v Adventu postupně sestupoval po žebříčku. Kdo byl z dětí ten den nejhodnější, mohl ho posunout dolů. Bylo to spojené s těšením se, kdo to zrovna ten den bude, a někdy i s pláčem, že jsem zlobil a bude to někdo jiný. Chodili jsme k němu večer před usnutím, dodnes si vybavuji obrysy jednotlivých postav.

A co zbytek roku? Prožívali jste nějak zvláště třeba neděle?

Byl to pro nás sváteční den. A zdaleka nejen kvůli tomu, že se chodilo na mši. K neděli patřily sváteční šaty a rodiče dbali i na to, aby byla spojená i se společným výletem. Nejprve jsme prožili liturgii a pak jsme společně vyrazili na výlet, třeba na nějaký hrad nebo zámek. A často společně s dalšími věřícími rodinami.

Někdy jsme o víkendu jezdili i na různé chalupy a připojil se některý z kněží, takže jsme pak prožívali bohoslužby na chalupě, ve skrytosti. Tohle vše mě provázelo a formovalo mou víru.

Co všední dny? Měla modlitba pevné místo i v nich?

Růženec jsme se modlili většinou v adventních či postních obdobích. Pomáhalo nám v tom i společenství kolem brněnského kostela sv. Tomáše, kde to bylo navzdory komunismu hodně aktivní. Hodně jsme se tam modlili růžence či křížové cesty, jako větší ministrant jsem pak někdy dokonce předříkával. Vnímám jsem pak i odpovědnost, že moje modlitba je důležitá pro ty ostatní.

Naši rodiče dbali na ranní a večerní modlitbu. Když jsme byli na Slovensku o prázdninách u babičky, tak tam vždycky v poledne zvonily zvony. Tatínek nás vedl k tomu, abychom se při tom zastavili a pomodlili se Anděl Páně. Je to jedna z tradic, kterou máme i tady v Neratově a provází mě čím dál tím víc. Vnímám v tom velkou moudrost našich předků. Není to jen o tom, aby člověk nasýtil své tělo, ale je to krásná chvíle, aby se zastavil a zhodnotil čas, zda jsem udělal, co jsem chtěl, a zrekapituloval, co se povedlo a nepovedlo. Poděkoval za to. Polední čas má v sobě ještě velkou sílu a naději odpoledne. Ještě něco mohu dodělat, spravit, dohnat. Až přijde večer a zpytování svědomí, tak už můžu říct jen: „Zas mi to nevyšlo, tak se, Pane Bože, nezlob, ale už s tím dnes nic neudělám, už je to za mnou.“ Maminka nám připomínala i báseň o hlasu zvonů, který jde krajinou a zve k modlitbě. Už si ji nepamatuji, ale útržky si často vybavím.

Kdy jste začal s ministrováním?

Velmi brzo, byly mi asi tři roky. Zase si z toho pamatuji jen útržky, vjemy. Například, jak mě v neděli ráno maminka

strojí do bílé košile a tatínek mě pak bere s sebou k oltáři, kde sám ministroval. To bylo u Sv. Josefa a já jako malý špunt mohl tátovi u oltáře pomáhat. Byla to ještě trident-ská mše, chodilo se po stupínkách nahoru a dolů, táta mě držel za ruku. Bylo to pro mě něco velkého, co mě přesa-chovalo. Vybavuji si Vašíčka – tátova kamaráda – kostelní-ka. Byl to velmi zbožný člověk, na něm se formovala moje první představa svatosti. Byl to tichý, velmi zbožný člověk. Působil, jako by byl trochu z jiného světa.

Po několika letech, tak ve třetí třídě, jsem přestoupil ke Sv. Tomášovi. Tam jsem začal už ministrovat sám. U Tomáše jsem potkal i pátera Korbelu, byl to na svou dobu velký modernista, dělali například rockové, beato-vé mše. Bylo tam úžasné, jak se proměňovaly a doplňo-valy způsoby liturgie. Tradiční i velmi moderní. Tehdy jsem o tom ale moc nepřemýšlel, přišlo mi to normální. Nádherné a slavnostní byly nedělní latinské zpěvy, gre-goriánský chorál. Nebyl to ale návrat k tridentské mši, šlo už o pokoncilní liturgii. Všechno mě to ovlivňovalo – gregoriánský chorál, kancionálovky i rytmické mše. Nerušilo se to, ale dobře doplňovalo. Na táboře jsme zase hráli sami na kytary, od všeho něco.

Měli jsme štěstí i na výborné varhaníky. Pamatuji si, jak jsme na konci mše odcházeli průvodem od oltáře a pan Kšica po poslední sloce spustil preludium. Varhany hřmě-ly celým kostelem. Jen pan profesor Nedoma pro to ne-měl někdy pochopení. Když se mu zdálo, že to trvá moc dlouho, tak vyběhl ze sakristie a začal zvonit na zvonek, že už to stačí. Říkal, že závěr bohoslužby není koncert.

Zmínil jste tábory. O co šlo?

V Brně-Židenicích byl skautský oddíl, tam jsem začí-nal. Vedli ho manželé, skauti tělem i duší. S jejich synem jsem hodně kamarádil. Bylo to v letech 1965 až 1968.

V Židenicích žije naše teta, čas od času jsme k nim chodili v neděli na návštěvu a oni měli na stolku Rychlé šípy. Vždy jsme hned běželi k tomu stolku a znovu si časopisy s jejich příběhy předčítali. Ta skautská klubovna byla o dvě ulice vedle. Pamatuji si, jak jsme ji stavěli. Boural se tenkrát dům uprostřed Brna a my jsme měli možnost si odtamtud odvézt cihly. Bylo to u rušné silnice, takže jsme museli opatrně rozebrat zdi směrem doprostřed domu, pak jsme cihly oťukávali a nakládali na velké auto.

Na prvním skautském táboře jsem si zlomil ruku, bylo to zhruba v páté třídě. Po roce 1968 skaut kvůli politické situaci končí. Chvilí jsem pak tajně chodil za skupinou kolem tajně svěceného kněze Provazníka. Trvalo to ale asi jen rok. Pamatuji si, že v jeho bytě byly stohy časopisů a on nás vedl k tomu, abychom četli. A tábornictví začal propojovat se společenským životem, angažovaností ve veřejném dění.

Skrze pátera Krátkého jsem se pak seznámil s „Tiškem“, tedy páterem Františkem Fráňou. Musel jsem se rozhodnout, zda zůstanu u Provazníka, anebo u Tiška. Rozhodl jsem se pro Tiška. Byl spojen i s několika aktivními brněnskými rodinami, které se chtěly věnovat mládeži. Tak vzniklo rekreační družstvo Tatranský nový domov, mělo nějaké pozemky i v Tatrách. Hledal se ale dům, kam by se dalo jezdit, podobně jako měli salesiáni chaloupky. Nakonec se koupil dům tady nahoře v Americe (nedaleko Neratova, který byl v té době jen rozvalinou – *pozn. red.*).

To družstvo byla zástěrka kvůli komunistům, že?

Mělo i potřebnou strukturu, která zahrnovala poměrné zastoupení komunistů nebo dělnických profesí. Bylo tzv. sekundárním bydlením, členem Národní fronty,

a tím pádem mohlo pořádat pionýrské tábory ROH pro děti svých členů a čekatelů. Takto začíná velký fenomén táborů Radost, kolem kterých se postupně vytvořila veliká společenství lidí a existují dodnes. A nebyla to jen jednorázová letní záležitost. I během roku jsme tam jezdili na brigády, abychom připravili, co bylo třeba.

A celé to vedl kněz, který byl zároveň významnou postavou tajné, podzemní církve v Brně.

Ano, vedl to Tišek. A pokud mohl, tak se zapojoval i páter Stanislav Krátký, tajný biskup. Ten byl ale hodně sledovaný tajnou policií a přesouvali ho do různých odlehlých farností, takže se našich aktivit nemohl až tolik účastnit. Bylo to tedy spíš na Tiškovi. Pro mě celé dění kolem táborů Radost bylo opravdovým náboženským životem, který mě naprosto naplňoval. Probíhalo to ve skautském duchu, naživo jsem prožíval foglarovky, které jsem předtím jen četl.

Jak šel dohromady skautský, tábornický étos a utajovaný náboženský život?

Bylo to rozložené celoročně a i přípravná setkání byla spojená s náboženstvím. Promítalo se to do her, které byly tábornické, ale měly zároveň biblický rozměr. Vždy šikovně schovaný do nějakého příběhu. Tišek byl v tomhle geniální. Myslím, že zvláště pro kluky to uměl vždy vymyslet velmi poutavě. On sám byl takovej velkej kluk. Byla s ním veliká legrace, zároveň nás ale učil rozumět Písmu svatému. Hledat v něm příběhy a vnášet je do reálného života. Chápat, jak jsou spojené s tím, co žijeme. Ve hrách a postavách dobrodružných příběhů se jasně ukazovaly evangelijní hodnoty. Tím nám ukazoval, že není svět duchovní a pak svět civilní, ale že je oboje úzce spojeno.

Během tábora to bylo postaveno tak, že ti, kdo byli znalí a byli schopni mlčet, se mohli účastnit ranních či večerních mší. Ty ranní byly v pět ráno před mapou Sovětského svazu, venku pod stromem. Tišek nás postupně vedl i k velké znalosti Písma, některé pasáže jsme se učili dokonce nazpaměť. Když jsem se později dostal do pubertálního věku, přidali jsme i modlitbu breviáře. Opět to byla tajná společná modlitba. Bylo privilegium o ní vědět. Na přípravná setkání jezdívali někdy i rodiče, ale ani oni o těchto modlitbách nevěděli. Bylo to pro nás něco mimořádného, co je jen naše. Pro mě to mělo biblický nádech apoštolů, kteří chodili s Ježíšem, a on některé věci sdílel jen s nimi. Prožívali jsme výlučnost těch, kteří smí. Ale bylo to spojené s tím, že jsme to zároveň my, kdo se věnují dalším dětem, pro které se tábor dělal. Nejen privilegia, ale i služba.

Na táboře jste se učil i starat o druhé?

Prošel jsem si různými etapami. Začínal jsem jako táborník, pak jsem se stal rádcem, který je zodpovědný za svou skupinku. Dbá na to, aby prožili tábor v radosti. Začínalo to u přízemních věcí – zda mají uklizený stan či suché ponožky – a končilo u starosti o to, jak se mají, jestli nejsou smutní, jakou mají rádi hru, jestli tuhle nebo tamtu atd. Později jsem byl i instruktorem a nakonec i zástupcem vedoucího. Měl jsem tak na starosti i mnoho věcí z přípravy tábora, především těch technických.

Neměli jste někdy svrbění zapojit se do politické, disidentské činnosti?

Tišek měl i velký politický záběr. Příliš jsme se politikou nezaobírali, měl ale jasně definované priority. Vždy jsem se na něj mohl obrátit s otázkami, jak se na věci dívat. Nikdy jsme ale nevystupovali veřejně, nedělali

protistátní akce nebo sabotáže. Náš úkol byl pracovat ve skrytosti. Dělat vše tak, abychom se mohli věnovat mládeži. Proto jsem byl proškolený pionýrský vedoucí se všemi razítky, která byla třeba.

Stačila tahle kamufláž, anebo jste měli i další speciální pravidla pro kontroly, které přicházely?

Měli jsme domluvené signály, když se někdo objevil. Po zapísknutí se určení kluci vrhli do stanu, oblékli si pionýrské šátky, vystavili knihu o dějinách sovětské revoluce. Totální kravina. Položila se na policičku před záchody. Kdo šel kolem, tak na ni šáhl a otočil pár stránek, takže to vypadalo, že se v ní čte.

Měli jsme nacvičené i některé básně. Díky Tiškovi jsem objevil Wolkera nebo Erbena. Ze školy jsem vše zapomněl, ale díky němu jsem objevil krásu poezie. Dokázal vidět charismata, která kluci měli. Stanislav Juránek – bývalý hejtman – s námi také jezdil a uměl krásně recitovat. Baladu o námořníkovi v jeho podání si pamatuji dodnes. Měl jsem předtím Wolkera zafixovaného jako komunistického básníka, ale najednou jsme tam četli: „Kdo první vlnu vytvořil, ten stvoří i poslední. A proto moře, větře duj, Bůh zůstaň nade mnou.“ Zjistil jsem, že vše je jinak, než co nám ve škole říkali, a objevil pak i moudrost Erbenovy Kytice. Četli jsme taky Zahradníčka nebo Renče.

Básně Jana Zahradníčka, vězněného katolického básníka, ale asi kamufláží nebyly.

Učili jsme se recitovat i komunistické básníky. Například jistého Jána Hostáně, který byl tak chudý, že musel tvořit ve vaně. Psal „úžasné“ verše typu: „Němci chtěli vládnout světu, tak se dali do Sovětů. Zapomněli na Stalina, ten je zahnal do Berlína. A teď už jsme páni svědky,

jak se daří pětiletky.“ Nebo: „Pro koho Lenin žil? Všem lidem pro štěstí. Dnes za to odpočívá na Rudém náměstí. Jdou lidé v průvodu, klaní se Leninu, protože miloval nejvíce chudinu.“ My to zpracovali jako takové častušky a hráli u táboráku. Když přišla kontrola, tak jsme jim tyhle básničky říkali nebo i zpívali. Oni na nás hleděli, nevěděli, zda to myslíme vážně. Poslední byla takzvaná dorážka. Zpívali jsme: „Proto je sluníčko ráno rudé, že budí do práce všechny chudé. Chudí jdou do práce, boháč leží, na žádném světě mu nezáleží. Ale až vyrostem, div se stane, i boháč s chudými ráno vstane. Sluníčko zazáří krásně čistý pro radost každého komunisty.“ Hráli jsme k tomu na kytary, na buben a harmoniku, zpívali jsme to s vervou. Dodnes si pamatuji na děs v jejich očích. Nevěděli, zda jsme opravdu totální magoři, nebo co se to děje. A raději odjížděli.

Rád jsem jezdil s Volhama, nejprve jsem měl limuzínu (auta, která používali rádi prominenti režimu – *pozn. red.*). Byly většinou dost staré, musel jsem je opravovat, měnil jsem motory, vyvařoval karosérii. Chodili jsme v zelených košilích a tvídových kalhotách. Tišek nám udělal i takové průkazky, měli jsme je v peněžence. Byl to kostičkovaný sešitek s červenými deskami. Nahoře byl státní znak, pod tím rudá hvězda. Když nás zastavili policajti, tak jsme vždy nejprve vytáhli tuhle legitimaci. „Ne, ta není pro vás,“ řekli jsme, schovali ji a podali jim řidičák. A oni nevěděli, co to je, navíc jsme měli ty zelené košile, tak nás většinou raději nechali být. Nebo jsme jezdili na Pastvinskou přehradu, na hlídané parkoviště, dole byla policejní stanice. „Chlapci jsou dole?“ zeptal se vždy důležitě Tišek. „Ano,“ odpověděl mu uctivě hlídač. „Tak nám tu na to dejte pozor, vrátíme se asi za hodinu,“ řekl mu Tišek a my šli na lodičky. Asi si myslel, že jsme od nějaké bezpečnostní složky. To nám klukům nesmírně imponovalo.